

Pojęcia kluczowe: zażalenie, zażalenie poziome, środki zaskarżenia, środki odwoławcze, dewolutywność, postępowanie cywilne

Artykuły

Joanna Bodio

UWAGI O MIEJSCU ZAŻALENIA WŚRÓD ŚRODKÓW ZASKARŻENIA W PROCESIE – Z UWZGLĘDNIENIEM NOWELIZACJI KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO Z 2019 I 2023 R.

Liczne nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego dotyczące zażaleń spowodowały, że ten środek zaskarżenia nie ma współcześnie jednolitego kształtu, lecz obejmuje środki prawne o niejednolitym charakterze, co wywołuje spory w doktrynie i judykaturze co do umiejscowienia zażalenia w systemie środków zaskarżenia. Autorka omawia występujące *de lege lata* modele zażalenia (zażalenie klasyczne – dewolutywne, zażalenie poziome, zażalenie do Sądu Najwyższego) i wskazuje miejsca zażalenia wśród środków zaskarżenia.

1. WSTĘP

Prawo do zaskarżenia orzeczeń sądowych ma swoje źródło zarówno w art. 78 Konstytucji RP¹, stanowiącym o zaskarżalności „orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji”, jak i w art. 176 Konstytucji RP, z którego wynika zasada (dwu)instancyjności postępowania sądowego. Rozpoznanie sprawy przez sąd drugiej instancji zakłada wniesienie zaskarżenia od orzeczenia wydanego w pierwszej instancji². Pod pojęciem zaskarżenia T. Ereciński rozumie „przewidzianą przez prawo procesowe możliwość żądania przez uprawniony podmiot

¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2.04.1997 r. (Dz.U. z 1997 r. nr 78 poz. 483).

² A. Jakubecki, *Kilka uwag o instancyjności postępowania cywilnego na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego* (w:) *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 85; A. Góra-Błaszczykowska, *Rozwój systemu środków zaskarżenia w polskim procesie cywilnym. Wybrane zagadnienia – postulaty de lege lata* (w:) *Współczesne problemy postępowania cywilnego. Zbiór studiów*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Klich, Toruń 2015, s. 278. Obecnie w polskim postępowaniu cywilnym mamy sądy dwóch instancji, ale czterech rzędów – M. Michalska-Marciniak, *Definicja pojęcia „instancja”* (w:) *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 493.

kontroli prawidłowości (legalności i zasadności) orzeczenia sądu lub innego organu procesowego”³. „Zaskarżeniem” jest zatem każdy środek prawny, przewidziany przez ustawę, aby strona „pokrzywdzona” w całości lub w części przez orzeczenie lub decyzję mogła powstrzymać „niesprawiedliwość”, „bezprawie” rozstrzygnięcia. Jego celem jest wyeliminowanie poprzez uchylenie bądź zmianę orzeczenia czy decyzji organu, która jest wadliwa i w efekcie wywołuje szkodliwe skutki dla strony skarżącej⁴.

Jednym ze środków prawnych służących zaskarżaniu orzeczeń jest zażalenie, definiowane jako „urzędowa skarga na kogoś lub na coś” lub „odwołanie od postanowienia sądu”⁵. Znanie ono było już w systemach państw zaborczych, w których funkcjonowało pod nazwą: „skarga incydentalna” (w procedurze rosyjskiej), „*Beschwerde*”⁶ (w procedurze niemieckiej), „Rekurs” (w procedurze austriackiej)⁷. Po dyskusjach w ramach przedwojennej Komisji Kodyfikacyjnej nad wyborem między nazwą „rekurs” a „zażalenie” (*Beschwerde*), w Kodeksie postępowania cywilnego z 1930 r. przyjęto ostatecznie nazwę „zażalenie”, ujednolicając tym samym terminologię procedury cywilnej z terminologią obowiązującej już jednolitej procedury karnej⁸.

Liczne nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego dotyczące zażalenia spowodowały, że ten środek zaskarżenia nie ma współcześnie jednolitego kształtu, lecz obejmuje środki prawne o niejednorodnym charakterze⁹, połączone wspólną nazwą i celem, którym jest zakwestionowanie i dążenie do obalenia zaskarżonego rozstrzygnięcia¹⁰. W obecnym stanie prawnym występują różne rodzaje (modele) zażalenia, które zmieniały się na przestrzeni lat. W celu omówienia obecnych modeli zażalenia należy prześledzić, jak jego rodzaje ewoluowały, począwszy od Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r., poprzez Kodeks postępowania cywilnego z 1964 r. i dalsze jego nowelizacje, z uwzględ-

³ T. Ereciński, *Zaskarżalność orzeczeń sądowych* (w:) *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 31.

⁴ M. Michalska-Marciniak, *Definicja pojęcia „instancja”* (w:) *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 498.

⁵ *Słownik języka polskiego PWN*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/;2544773> (dostęp: 1.05.2023 r.); T. Zembrzuski, *Charakter zażalenia* (w:) *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 387.

⁶ W regulacji germańskiej wyróżnia się oprócz zażalenia (*Beschwerde*) także zażalenie natychmiastowe, które przysługuje na postanowienia, jak również – w wyjątkowych wypadkach – na rozstrzygnięcia zawarte w wyrokach. Środek ten umożliwia przesądzenie kwestii dodatkowych i proceduralnych oraz służy odciążeniu i uproszczeniu postępowań odwoławczych – T. Zembrzuski, *Charakter zażalenia...*, s. 394.

⁷ W. Siedlecki, *Zażalenie w procesie cywilnym de lege lata i de lege ferenda (I)*, „Nowe Prawo” 1960/4, s. 473; T. Zembrzuski, *Charakter zażalenia...*, s. 387–388.

⁸ B. Bładowski, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013, LEX, rozdz. 1.4.

⁹ T. Zembrzuski, *Zażalenie po nowelizacji, czyli o standardzie środka zaskarżenia*, „Palestra” 2019/11–12, s. 245–246.

¹⁰ T. Zembrzuski, *Charakter zażalenia...*, s. 388–389.

nieniem ostatniej nowelizacji z 9.03.2023 r.¹¹ Dla omówienia funkcjonujących modeli zażalenia konieczne jest wskazanie miejsca zażalenia wśród środków zaskarżenia.

2. RODZAJE ŚRODKÓW ZASKARŻENIA

W doktrynie dokonuje się rozlicznych klasyfikacji środków zaskarżenia w oparciu o różne kryteria: charakteru orzeczenia sądowego – środki zaskarżenia zwyczajne (które przysługują od orzeczeń nieprawomocnych) i nadzwyczajne (które przysługują od orzeczeń prawomocnych)¹², podmiotu dokonującego kontroli zaskarżonego orzeczenia (środki o charakterze dewolutywnym i niedewolutywnym), błędu, który może stanowić podstawę zaskarżenia (środki zaskarżenia pełne, których podstawę mogą stanowić wszelkie wady orzeczenia i postępowania, i środki zaskarżenia niepełne, za pomocą których można zaskarżyć orzeczenie sądowe tylko w przypadku pewnej grupy błędów), stosunku orzeczenia sądu odwoławczego do zaskarżonego orzeczenia (środki kasatoryjne i środki reformatoryjne/rewizyjne)¹³.

W ramach środków zaskarżenia występuje podział na: środki zaskarżenia zwyczajne (środki odwoławcze), środki zaskarżenia szczególne i środki zaskarżenia nadzwyczajne¹⁴; środki odwoławcze zwyczajne i środki odwoławcze nadzwyczajne¹⁵; środki zaskarżenia zwyczajne i nadzwyczajne, oraz inne środki zaskarżenia¹⁶, środki odwoławcze, pozostałe zwyczajne środki zaskarżenia i nadzwyczajne środki zaskarżenia¹⁷ oraz środki odwoławcze *sensu stricto* i *sensu largo*. Środek zaskarżenia w szerszym znaczeniu definiowany jest jako „każdy

¹¹ Ustawa z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 614).

¹² T. Wiśniewski dokonuje tej klasyfikacji w oparciu o suspensywność – T. Wiśniewski, *Apelacja i kasacja. Nowe środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1996, s. 8.

¹³ S. Hanausek, *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, Warszawa 1966, s. 20–27.

¹⁴ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 329–330; W. Broniewicz, *Istota i rodzaje zażalenia w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2001/1, s. 18 – podają za: A. Arkuszewska, *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego – kilka uwag de lege ferenda*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2022/1, s. 8.

¹⁵ S. Hanausek, *Orzeczenie...*, s. 20; B. Bładowski, *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007, s. 24; M. Michalska-Marciniak ocenia ten podział jako niewłaściwy, gdyż pojęcie „środek odwoławczy” ma swoje ustawowe znaczenie i używane bywa w Kodeksie postępowania cywilnego jedynie na określenie środków prawnych służących kwestionowaniu nieprawomocnych orzeczeń. Dlatego łączenie pojęcia „środek odwoławczy” ze środkami prawnymi służącymi kwestionowaniu orzeczeń prawomocnych jest wewnętrznie sprzeczne – M. Michalska-Marciniak, *Konstytucyjne podstawy środków zaskarżenia w prawie polskim (w:) Wokół problematyki środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, red. M. Michalska-Marciniak, Sopot 2015, s. 24–25.

¹⁶ J. Lapierre, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk-Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, s. 531–532 – podają za: A. Arkuszewska, *Skarga...*, s. 8–9.

¹⁷ M. Michalska-Marciniak, *Konstytucyjne...*, rozdz. I, pkt 3 – podają za: A. Arkuszewska, *Skarga...*, s. 8–9.

środek prawny przewidziany w Kodeksie postępowania cywilnego, przy pomocy którego można uzyskać uchylenie lub zmianę wydanego w postępowaniu cywilnym orzeczenia sądu, a także innej jeszcze czynności organu sądowego” (np. zarządzenia przewodniczącego)¹⁸. W tym znaczeniu do środków zaskarżenia *sensu largo* należą także nadzwyczajne środki zaskarżenia¹⁹. Natomiast środkiem zaskarżenia *sensu stricto* (określanym zazwyczaj jako środek odwoławczy) jest środek prawny, który zmierza do uchylenia lub zmiany orzeczenia sądu²⁰. Zasadniczym skutkiem środków zaskarżenia *sensu stricto* jest dewolutywność, czyli przekazanie kontroli i rozstrzygnięcia sądowi wyższej instancji, który bada działalność sądu niższej instancji w specjalnym postępowaniu odwoławczym²¹.

Obowiązujący Kodeks postępowania cywilnego dokonuje podziału na środki odwoławcze i inne środki zaskarżenia (art. 363 § 1 k.p.c.). Wspólną cechą środków odwoławczych i innych środków zaskarżenia jest suspensywność, tj. wstrzymanie uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia. Różnica między „środkami odwoławczymi” a „innymi środkami zaskarżenia” sprowadza się natomiast do zagadnienia przeniesienia sprawy do sądu wyższej instancji, czyli dewolutywności. O ile środki odwoławcze powodują przeniesienie rozpoznania sprawy do sądu wyższej instancji, o tyle inne (szczególne) środki zaskarżenia nie mają tej cechy. Ich wniesienie powoduje bowiem rozpoznanie sprawy przez sąd tej instancji, który wydał zaskarżone orzeczenie²². Inne środki zaskarżenia – z uwagi na skutki, jakie wywołuje ich wniesienie – dzieli się na środki o charakterze odwoławczym (które wywołują postępowanie kontrolne przeprowadzane przez sąd tej samej instancji, którego zadaniem jest zbadanie zaskarżonego orzeczenia, np. zarzuty od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym) oraz o charakterze restytucyjnym (które mają na celu ponowne przeprowadzenie postępowania w sprawie zakończonej zaskarżonym orzeczeniem, np. sprzeciw od wyroku zaocznego, sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym)²³.

Cechą specyficzną środków odwoławczych, odróżniającą je od innych środków zaskarżania, jest ich charakter dewolutywny i renowacyjny, a więc zmierza-

¹⁸ W. Siedlecki (w:) *System prawa procesowego cywilnego. Zaskarżanie orzeczeń sądowych*, red. W. Siedlecki, Warszawa–Wrocław–Kraków–Gdańsk–Łódź 1986, s. 25; T. Wiśniewski, *Apelacja...*, s. 8.

¹⁹ W. Siedlecki (w:) *System...*, s. 27.

²⁰ T. Wiśniewski, *Apelacja...*, s. 8; T. Wiśniewski, *System zaskarżania orzeczeń w postępowaniu cywilnym* (w:) *Skarga nadzwyczajna w świetle systemu środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2019, s. 21; J. Kot, *Środki prawne w sądowym postępowaniu egzekucyjnym*, „Palestra” 1983/3–4, s. 70.

²¹ S. Hanausek, *Orzeczenie...*, s. 12.

²² M. Michalska-Marciniak, *Konstytucyjne...*, s. 24; A. Góra-Błaszczkowska, *Rozwój...*, s. 279–280; A. Arkuszewska, *Skarga...*, s. 8.

²³ W. Siedlecki, (w:) *System...*, s. 31; M. Michalska-Marciniak, *Zasada instancyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013, s. 289.

nie do zmiany lub uchylenia zapadłego orzeczenia sądowego przez wywołanie orzeczenia sądu wyższej instancji²⁴.

W obecnym stanie prawnym środki zaskarżenia dzielą się na: zwyczajne środki zaskarżenia, do których zalicza się środki odwoławcze, i inne (szczególne) środki zaskarżenia oraz nadzwyczajne środki zaskarżenia²⁵.

3. MIEJSCE ZAŻALENIA WŚRÓD ŚRODKÓW ZASKARŻENIA, POCZĄWSZY OD KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO Z 1930 R. DO NOWELIZACJI KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO Z 2023 R.

W Kodeksie postępowania cywilnego z 1930 r.²⁶, który hołdował zasadzie trójinstancyjności postępowania, zażalenie, które umiejscowione zostało w tym samym toku instancji co apelacja – obok apelacji i kasacji – należało do środków odwoławczych i przysługiwało od postanowień (głównie wpadkowych)²⁷. W Kodeksie postępowania cywilnego z 1930 r. – wzorem ustawodawstwa austriackiego – istniała zasada dopuszczalności zażalenia na każde postanowienie sądu pierwszej instancji, z wyjątkiem tych orzeczeń, co do których przewidziano wyraźne wyłączenie²⁸. Kodeks postępowania cywilnego z 1930 r. przestrzegał bezwzględnej dewolutywności, natomiast Kodeks postępowania niespornego z 1945 r.²⁹ dopuszczał możliwość uchylenia przez sąd pierwszej instancji zaskarżonego postanowienia i ponownego rozpoznania sprawy, jeżeli apelacja lub zażalenie zarzucało nieważność postępowania³⁰.

System trójinstancyjny funkcjonował do reformy sądownictwa dokonanej przez ustawę z 20.07.1950 r. o zmianie przepisów postępowania w sprawach cywilnych³¹. Wówczas w miejsce krytykowanego systemu trójinstancyjnego wprowadzono, wzorem innych państw socjalistycznych, jednolity system dwuinstancyjny³², w którym pierwsza instancja była instancją merytoryczną, zaś na drugim szczeblu funkcjonował sąd rewizyjny będący instancją kontrolną, której zadaniem było sprawdzenie zasadności i legalności orzeczeń sądu pierwszej instancji³³. W konsekwencji tych zmian przekształcono gruntownie system

²⁴ B. Bładowski, *Środki odwoławcze...*, s. 30; B. Bładowski, *Zażalenie...*, rozdz. 1.2.

²⁵ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 329–330.

²⁶ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1930 r. nr 83 poz. 651).

²⁷ B. Bładowski, *Środki zaskarżenia*, Warszawa 2008, LEX, rozdz. 1.5.

²⁸ T. Zembrzusi, *Dopuszczalność zażalenia* (w: *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013, s. 402).

²⁹ Dekret z 18.07.1945 r. – Kodeks postępowania niespornego (Dz.U. z 1945 r. nr 27 poz. 169).

³⁰ B. Bładowski, *Zażalenie...*, rozdz. 1.4.

³¹ Ustawa z 20.07.1950 r. o zmianie przepisów postępowania w sprawach cywilnych (Dz.U. nr 38 poz. 349 ze zm.).

³² T. Zembrzusi, *Dostępność skargi kasacyjnej w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 23–24.

³³ J. Gudowski, *Kasacja w postępowaniu cywilnym po zmianach dokonanych ustawami z 12 i 24.05.2000 r.*, „Przełęcz Sądowy” 2001/2, s. 5.

środków odwoławczych – w miejsce apelacji i kasacji wprowadzono rewizję, jako podstawowy środek odwoławczy służący zaskarżaniu orzeczeń merytorycznych³⁴. Drugim środkiem odwoławczym było zażalenie (przysługujące od określonych postanowień oraz zarządzeń), które zostało oparte na kryterium enumeracyjnym³⁵. Nowelizacja z 1950 r. wprowadziła bowiem zasadę, że zażalenie dopuszczalne jest jedynie w wypadkach, w których ustawa wyraźnie je przewiduje³⁶.

System dwuinstancyjny przyjęto także w uchwalonym w 1964 r. Kodeksie postępowania cywilnego³⁷. W systemie środków zaskarżenia do zwykłych środków odwoławczych zaliczano nadal rewizję i zażalenie³⁸.

W wyniku uchwalenia ustawy z 13.07.1990 r. o powołaniu sądów apelacyjnych powstał trzeci szczebel sądownictwa powszechnego³⁹. Sądom apelacyjnym przekazano do rozpoznania dotychczasowe środki odwoławcze od orzeczeń sądów wojewódzkich (rewizję i zażalenie)⁴⁰.

W drodze nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 1996 r.⁴¹ dokonano kolejnej reformy systemu środków odwoławczych, przekształcając go w system trójinstancyjny, wzorowany na modelu Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r.⁴² W miejsce rewizji wprowadzono apelację, wyeliminowano rewizję nadzwyczajną i wprowadzono kasację jako drugi (poza apelacją) środek odwoławczy, znacznie bardziej od niej sformalizowany⁴³. Pewnym zmianom, głównie w zakresie dopuszczalności, uległo zażalenie, będące trzecim z kolei w nowym

³⁴ B. Bładowski, *Środki zaskarżenia...*, rozdz. 1.5; W. Siedlecki, *Glosa do uchwały SN z 3.04.1955 r., I Co 9/55, OSPiKA 1957/2* – podają za: J. Stasiak, *Skarga nadzwyczajna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2020, s. 1.

³⁵ Do jego wniesienia uprawnieni byli: Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Minister Sprawiedliwości i Prokurator Generalny, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Minister Pracy i Polityki Socjalnej – B. Bładowski, *Środki zaskarżenia...*, rozdz. 1.5; W. Siedlecki, *Glosa...* – podają za: J. Stasiak, *Skarga...*, s. 1.

³⁶ T. Zembrzuski, *Dopuszczalność zażalenia...*, s. 402.

³⁷ Ustawa z 17.11.1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1964 r. nr 43 poz. 296); J. Jodłowski, Z. Resich, J. Lapierre, T. Misiuk-Jodłowska, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1997, s. 371; T. Zembrzuski, *Dostępność...*, s. 24.

³⁸ T. Ereciński, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2020, s. 49.

³⁹ Ustawa z 13.07.1990 r. o powołaniu sądów apelacyjnych oraz o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, Kodeks postępowania cywilnego, o Sądzie Najwyższym, o Naczelnym Sądzie Administracyjnym i o Krajowej Radzie Sądownictwa (Dz.U. nr 53 poz. 306 ze zm.).

⁴⁰ B. Bładowski, *Środki zaskarżenia...*, rozdz. 1.5.

⁴¹ Ustawa z 1.03.1996 r. o zmianie Kodeksu postępowania cywilnego, rozporządzeń Prezydenta Rzeczypospolitej – Prawo upadłościowe i Prawo o postępowaniu układowym, Kodeksu postępowania administracyjnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 1996 r. nr 43 poz. 189).

⁴² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 29.11.1930 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1930 r. nr 83 poz. 651), następnie jeszcze przed wejściem w życie znowelizowany rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.10.1932 r. – Prawo o sądowym postępowaniu egzekucyjnym (Dz.U. nr 93 poz. 803).

⁴³ B. Bładowski, *Środki zaskarżenia...*, rozdz. 1.5.

systemie środkiem odwoławczym, przysługującym także (wyjątkowo) od postanowień sądu drugiej instancji⁴⁴.

Zażalenie w postępowaniu cywilnym pomimo zróżnicowanego przedmiotu zaskarżenia przez długi czas miało jednorodną konstrukcję, w którą wpisane było założenie, że jego przedmiotem nie mogą być orzeczenia wydane przez sąd drugiej instancji. Samo zażalenie tym różniło się od rewizji i apelacji, że przysługiwało nie – co do zasady – od każdego orzeczenia wydanego w toku postępowania, lecz tylko od tych orzeczeń incydentalnych i załatwiających kwestie wypadkowe, dla których ustawodawca zastrzegł, że podlegają zaskarżeniu tym środkiem⁴⁵.

Od nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 1996 r. zażalenie wyjątkowo przysługuje do Sądu Najwyższego, początkowo tylko na postanowienie sądu drugiej instancji o odrzuceniu kasacji, a od 1.07.2000 r. także na niektóre inne postanowienia tego sądu kończące postępowanie w sprawie⁴⁶.

Kolejna nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 2004 r.⁴⁷ przywróciła system dwuinstancyjny i poszerzyła zakres dopuszczalności zażalenia także od określonych postanowień sądu drugiej instancji do Sądu Najwyższego⁴⁸.

Następna nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 2011 r.⁴⁹ znacząco zmieniła model zażalenia, gdyż zaskarżalne tym środkiem stały się orzeczenia sądów drugiej instancji o charakterze kasacyjnym w odniesieniu do orzeczeń sądów pierwszej instancji orzekających o istocie sprawy. Kompetencja do rozpoznania tego zażalenia została przyznana Sądowi Najwyższemu⁵⁰. Nowelizacja ta wprowadziła także zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji, który wydał zaskarżone postanowienie (zażalenie poziome).

Natomiast nowelizacja z 2019 r.⁵¹ istotnie zmodyfikowała zażalenie poziome, które zostało przewidziane również w odniesieniu do niektórych postanowień sądu pierwszej instancji wydawanych w postępowaniu rozpoznawczym (art. 394^{1a} § 1 k.p.c.)⁵². Dokonane zmiany wypaczyły zasadę dewolutywności jako

⁴⁴ B. Bładowski, *Środki zaskarżenia...*, rozdz. 1.5.

⁴⁵ M. Romańska (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian 2019. Tom I i II. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe*, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020, LEX, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 4.

⁴⁶ T. Ereciński (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 3, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, LEX, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 1.

⁴⁷ Ustawa z 22.12.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz.U. z 2005 r. nr 13 poz. 98).

⁴⁸ B. Bładowski, *Środki zaskarżenia...*, rozdz. 1.5.

⁴⁹ Ustawa z 28.04.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. nr 138 poz. 806).

⁵⁰ M. Romańska (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 3.

⁵¹ Ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469).

⁵² M. Uliasz, *Zażalenie poziome w sądowym postępowaniu egzekucyjnym – blaski i cienie*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2022/1, s. 86.

immanentnej cechy zaskarżalności, czyniąc zażalenie instytucją o niejednorodnym kształcie⁵³.

Na skutek nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, stosownie do okoliczności, zażalenie może być – zdaniem T. Erecińskiego i T. Zembrzuskiego:

- środkiem odwoławczym (zażalenie klasyczne – z art. 394 § 1, art. 518 zd. 2 k.p.c., zażalenie do Sądu Najwyższego – z art. 394¹ § 1 i 2 k.p.c., zażalenie na odmowę dokonywania czynności notarialnej – z art. 83 Prawo o notariacie⁵⁴),
- środkiem prawnym na orzeczenie sądu drugiej instancji uchylającej wyrok sądu pierwszej instancji (art. 394¹ § 1¹ k.p.c.),
- innym środkiem zaskarżenia (art. 222 prawo upadłościowe i naprawcze⁵⁵, zażalenie poziome z art. 394² k.p.c.),
- środkiem wszczynającym postępowanie procesowe (zażalenie na pewne postanowienia wydawane w toku postępowania przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów – art. 479²⁸ § 1 pkt 2–4 k.p.c., Prezesa Urzędu Regulacji Energetyki – art. 479⁴⁶ k.p.c., Prezesa Urzędu Komunikacji Elektronicznej – art. 479⁵⁷ k.p.c., czy Prezesa Urzędu Transportu Kolejowego – art. 479⁶⁸ k.p.c.)⁵⁶.

Natomiast według klasyfikacji I. Kunickiego zażalenie może mieć postać:

- środka odwoławczego (art. 394 k.p.c., art. 33 Prawo upadłościowe⁵⁷, art. 200 Prawo restrukturyzacyjne⁵⁸),
- szczególnego środka zaskarżenia (zażalenie poziome do innego składu sądu pierwszej i drugiej instancji – art. 394^{1a} i art. 394² k.p.c.),
- nadzwyczajnego środka zaskarżenia (zażalenie do Sądu Najwyższego – art. 394¹ k.p.c.)⁵⁹

Zakwalifikowanie danego modelu zażalenia do odpowiedniego rodzaju

⁵³ Z. Woźniak, *Zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2022/1, s. 98; W. Broniewicz wskazywał na niejednorodną postać zażalenia już w 2001 r., zauważając, że zażalenie może mieć trojaki charakter, będąc: środkiem odwoławczym, szczególnym środkiem zaskarżenia o dewolutywności ograniczonej do pierwszej instancji oraz środkiem wszczynającym cywilne postępowanie procesowe – W. Broniewicz, *Istota...*, s. 18–25.

⁵⁴ T. Zembrzuski klasyfikuje zażalenie na odmowę dokonywania czynności notarialnej (art. 83 pr.not.) jako środek wszczynający postępowanie rozpoznawcze przed sądem – T. Zembrzuski, *Dopuszczalność zażalenia...*, s. 455; tak też: postanowienie SN z 10.10.2003 r. (II CK 230/2003), LEX nr 148692. Ustawa z dnia 14.02.1991 r. Prawo o notariacie (Dz.U. z 2022 r. poz. 1799 ze zm.), dalej: pr.not.

⁵⁵ Ustawa z dnia 28.02.2003r. prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. z 2015 r. poz. 233), dalej: p.u.n.

⁵⁶ T. Ereciński, *Zaskarżalność...*, s. 67; T. Zembrzuski, *Charakter zażalenia...*, s. 389; te ostatnie rodzaje zażalenia klasyfikowane są także jako inne środki zaskarżenia – tak: H. Dolecki, *Postępowanie. Zarys wykładu*, Warszawa 2005, s. 321 – podają za: T. Zembrzuski, *Charakter zażalenia...*

⁵⁷ Ustawa z dnia 28.02.2003 r. - Prawo upadłościowe (Dz.U. z 2022 r. poz. 1520 ze zm.), dalej: pr.up.

⁵⁸ Ustawa z dnia 15.05.2015 r. - Prawo restrukturyzacyjne (Dz.U. z 2022 r. poz. 2309), dalej: pr.rest.

⁵⁹ I. Kunicki (w:) W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 329–330.

środka zaskarżenia jest tym bardziej utrudnione, że regulacja art. 394¹, 394^{1a} ani 394² k.p.c. nie zawiera kompleksowego rozstrzygnięcia co do tego, który sąd jest właściwy do rozpoznania zażalenia wymienionego poza tymi przepisami, co dotyczy np. zażalenia, o jakim mowa w art. 510 § 1 zdanie drugie k.p.c., art. 586¹, 598¹⁵⁻¹⁷ k.p.c., czy też w art. 635 § 6 k.p.c.⁶⁰

W konsekwencji w doktrynie niejednociele umiejscawia się zażalenie wśród środków zaskarżenia. Dlatego dla jego właściwego usytuowania potrzebna jest analiza poszczególnych modeli zażalenia.

4. ZAŻALENIE NA POSTANOWIENIA SĄDU PIERWSZEJ INSTANCJI DO SĄDU DRUGIEJ INSTANCJI

Klasyczny rodzaj zażalenia, o którym mowa w art. 394 k.p.c., jest środkiem odwoławczym, suspensywnym i pełnym, czyli niezmodyfikowanym przez ograniczenie nowych faktów i dowodów⁶¹. Artykuł 394 k.p.c. dotyczy wyłącznie zażalenia w jego pierwotnie ustalonej konstrukcji, a zatem środka odwoławczego podlegającego rozpoznaniu przez sąd drugiej instancji, za pomocą którego legitymowany do jego wniesienia podmiot kwestionuje orzeczenie niemające charakteru merytorycznego wydane w postępowaniu cywilnym toczącym się przed sądem pierwszej instancji. Ustawodawca przewidywał możliwość zaskarżenia zażaleniem do sądu drugiej instancji wszystkich postanowień sądu pierwszej instancji i zarządzeń przewodniczącego składu w tym sądzie, których skutkiem jest zaniechanie czynności prowadzących do wydania orzeczenia o istocie sprawy (postanowień kończących postępowanie), a poza tym postanowień i zarządzeń wyliczonych w kolejnych punktach art. 394 § 1 k.p.c.⁶² Klasyczny rodzaj zażalenia jest środkiem odwoławczym od postanowień o charakterze procesowym; o względnej dewolutywności, ukierunkowanych na wieloaspektową kontrolę prawidłowości zaskarżonego orzeczenia z punktu widzenia zasadności i legalności⁶³. Nie można jednak domniemywać zaskarżalności postanowienia zażaleniem⁶⁴, ponieważ kwestia ta powinna wynikać wyraźnie z przepisów ogólnych bądź z przepisów szczególnych Kodeksu postępowania cywilnego, bądź innych ustaw (np. art. 26¹ ust. 3, art. 33 pr.up., art. 30 ust. 5, art. 32 ust. 4 pr. rest., art. 83 pr.not.)⁶⁵.

⁶⁰ M. Manowska (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. 1, Art. 1–477(16), red. M. Manowska, Warszawa 2022, LEX, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 1a.

⁶¹ B. Bładowski, *Zażalenie...*, rozdz. 1.4.

⁶² M. Romańska (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 31.

⁶³ B. Bładowski, *Zażalenie...*, rozdz. 1.4; T. Wiśniewski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, *Artykuły 367–505(39)*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, LEX, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 3.

⁶⁴ A. Góra-Błaszczkowska, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz do art. 367–424¹² KPC*, Warszawa 2020, Legalis, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 1.

⁶⁵ O zażaleniu na postanowienia wymienione w przepisach szczególnych zob. M. Manowska (w:) *Kodeks...*, LEX 2022, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 5.

Względna dewolutywność zażalenia oznacza, że w zasadzie zażalenie rozpoznaje sąd drugiej instancji, chyba że zachodzą okoliczności z art. 395 § 2 k.p.c., zgodnie z którym jeżeli zażalenie zarzuca nieważność postępowania lub jest oczywiście uzasadnione, sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, może na posiedzeniu niejawnym, nie przysyłając akt sądowi drugiej instancji, uchylić zaskarżone postanowienie i w miarę potrzeby sprawę rozpoznać na nowo.

Względnością charakteryzuje się także suspensywność zażalenia, pomimo że nie wstrzymuje ono *ex lege* wykonania zaskarżonego postanowienia, to jednak sąd pierwszej instancji (ewentualnie sąd drugiej instancji) może na wniosek skarżącego lub z urzędu wstrzymać wykonanie tego postanowienia do czasu rozstrzygnięcia zażalenia (art. 396 k.p.c.). Zaskarżenie postanowienia w drodze zażalenia wstrzymuje natomiast jego uprawomocnienie się⁶⁶. Wstrzymuje ono tym samym zakończenie całego postępowania w sprawie lub tylko poszczególnych jego stadiów – gdy dotyczy rozstrzygnięcia kwestii wypadkowej⁶⁷.

Wniesienie zażalenia wszczyna postępowanie o charakterze kontrolnym, którego celem jest ostateczne rozstrzygnięcie kwestii formalnych wynikłych w toku sprawy, czyli weryfikacja czynności decyzyjnych sądu niebędących orzeczeniami co do istoty sprawy⁶⁸.

Przed nowelizacją z 2019 r. wszystkie zażalenia na postanowienia sądu pierwszej instancji miały charakter dewolutywny – przysługiwały do sądu drugiej instancji⁶⁹. Nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego z 2019 i 2023 r. wyeliminowały możliwość rozpoznawania zażaleń na niektóre postanowienia sądu pierwszej instancji przez sąd drugiej instancji, które zostały przeniesione do rozpoznania przez inny skład sądu pierwszej instancji. Postanowienia pominięte przez nowelizację z 2019 r. w wyliczeniu zawartym w art. 394 k.p.c. straciły cechę postanowień zaskarżalnych dewolutywnym zażaleniem, ale wszystkie one zostały wymienione w art. 394^{1a} k.p.c. jako zaskarżalne zażaleniem poziomym. Nową kategorią postanowień, które ustawodawca uczynił zaskarżalnymi zażaleniem, są postanowienia wydawane na podstawie art. 186¹ k.p.c. Nowelizacja art. 394 § 1 k.p.c. dokonana w 2019 r. miała na celu ograniczenie kontroli instancyjnej postanowień wydawanych w postępowaniu cywilnym na korzyść rozbudowania w stosunku do nich uprawnień autokontrolnych i realizowanych przez zażalenie poziome⁷⁰.

De lege lata zażalenie do sądu drugiej instancji przysługuje na postanowienia sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie, a ponadto na po-

⁶⁶ T. Wiśniewski (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 4.

⁶⁷ B. Bładowski, *Zażalenie...*, rozdz. 1.4.

⁶⁸ T. Zembrzusi, *Zażalenie po nowelizacji...*, s. 245.

⁶⁹ M. Dziurda, *Charakter zażalenia na postanowienie sądu I instancji po nowelizacji KPC*, „Monitor Prawniczy” 2021/11, s. 604.

⁷⁰ Miało to służyć przyspieszeniu postępowania, gdyż przekazywanie akt sądowi wyższej instancji w celu rozpoznania dewolutywnego zażalenia trwa dłużej niż jego rozpoznanie przez ten sam sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, działający jednak w innym składzie – M. Romańska (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 33–34.

stanowienia sądu pierwszej instancji i zarządzenia przewodniczącego, których przedmiotem jest:

- 1) zwrot pisma wniesionego jako pozew, z którego nie wynika żądanie rozpoznania sprawy;
- 2) zwrot pozwu;
- 3) odmowa odrzucenia pozwu;
- 4) przekazanie sprawy sądowi równorzędnemu lub niższemu albo podjęcie postępowania w innym trybie;
- 5) zawieszenie postępowania i odmowa podjęcia zawieszono postępowania;
- 5¹) sprostowanie lub wykładnia orzeczenia albo ich odmowa;
- 6) zwrot kosztów, określenie zasad ponoszenia przez strony kosztów procesu, zwrot opłaty lub obciążenie kosztami sądowymi – jeżeli strona nie składa środka zaskarżenia co do istoty sprawy (art. 394 § 1 k.p.c.).

5. ZAŻALENIE POZIOME

Zażalenie poziome przysługuje zarówno na postanowienia sądu pierwszej instancji do innego składu tego sądu (art. 394^{1a} k.p.c.), jak i na postanowienia sądu drugiej instancji do innego składu tego sądu (art. 394² k.p.c.). Przedwojenny ustawodawca – na tle ówczesnego systemu trójinstancyjnego – przewidywał w art. 429 d.k.p.c. zażalenie na postanowienie odrzucające skargę kasacyjną, przy czym regulacja ta miała charakter szczególny, gdyż dwuinstancyjny system rewizyjny zakładał niedopuszczalność środków odwoławczych od orzeczeń sądów drugiej instancji. Sytuacja uległa zmianie w 1996 r., od tego czasu zażalenie przysługuje na wybrane orzeczenia sądu drugiej instancji (początkowo umożliwiono wniesienie zażalenia do Sądu Najwyższego wyłącznie na postanowienia sądu drugiej instancji o odrzuceniu kasacji, a od 2000 r. rozszerzono katalog orzeczeń zaskarżalnych zażaleniem do Sądu Najwyższego na niektóre inne postanowienia sądu kończące postępowanie w sprawie)⁷¹.

W 2011 r.⁷² w Kodeksie postępowania cywilnego dopuszczono w szerszym zakresie możliwość zaskarżania postanowień sądu drugiej instancji (art. 394² k.p.c.)⁷³, a w 2019 r. – wprowadzono zażalenie poziome na postanowienia sądu pierwszej instancji (art. 394^{1a} k.p.c.). Nowelizacja przepisów o zażaleniu z 2019 r. ma zasadnicze znaczenie przede wszystkim w dwóch płaszczyznach. Po pierwsze, poprzez zmianę treści art. 394, 394¹ i 394² k.p.c. oraz dodanie art. 394^{1a} i 394^{1b} k.p.c. rozbudowano instytucję zażalenia do składu równoległego sądu, który wydał zaskarżone postanowienie, a zatem stworzono szeroki katalog zagadnień, w których odstąpiono od zasady dewolutywności zażalenia. Po

⁷¹ T. Zembrzuski, *Dopuszczalność zażalenia...*, s. 436–437.

⁷² Ustawa z 16.09.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 233 poz. 1381) oraz ustawa z 28.04.2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. nr 138 poz. 806).

⁷³ T. Recziński (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 394² k.p.c., nb 1.

drugie, wprowadzono dodatkową szczególną przesłankę niedopuszczalności zażalenia (art. 394³ k.p.c.), określając zarazem nieprzewidywaną dotąd przez ustawę – stosowaną jednak niekiedy w praktyce na podstawie art. 3 k.p.c. – sankcję, jaką jest pozostawienie bez biegu (art. 394³ § 3 k.p.c.)⁷⁴.

O ile przed nowelizacją z 2019 r. zasadą było, że zażalenie na takie postanowienie podlegało rozpoznaniu przez sąd instancyjnie nadrzędny nad sądem wydającym zaskarżone rozstrzygnięcie (wyjątek stanowiła regulacja art. 395 § 2 k.p.c., a jedynie w odniesieniu do orzeczeń sądu odwoławczego – instytucja zażalenia przysługującego w określonych ustawą wypadkach do innego składu tego samego sądu), o tyle obecnie zasadniczy zakres rozstrzygnięć sądu pierwszej instancji w toku postępowania, poddanych kontroli zażaleniowej, został objęty zażaleniem o charakterze niedewolutywnym, przysługującym do innego składu sądu pierwszej instancji (art. 394^{1a} k.p.c. art. 767⁴ i 741 § 2 k.p.c.). Inny skład sądu pierwszej instancji pełni w tym modelu funkcje sądu odwoławczego⁷⁵.

Zażalenie poziome nie ma charakteru dewolutywnego⁷⁶ – właściwego dla środków odwoławczych. Stąd zarówno w orzecznictwie, jak i w nauce prawa procesowego cywilnego charakter zażalenia poziomego i jego umiejscowienie wśród środków zaskarżenia są sporne. Pierwotnie w judykaturze wyrażono pogląd, że z jednej strony wyniki wykładni systemowej (wynikającej z umiejscowienia zażalenia poziomego w rozdziale dotyczącym „Zażalenia”) mogą przemawiać za tezą, że tzw. zażalenie poziome stanowi środek odwoławczy, zaś z drugiej strony – rozpoznanie zażalenia przez inny skład sądu drugiej instancji nie spełnia wymogu dewolutywności, która stanowi podstawową cechę wyróżniającą środki odwoławcze spośród innych środków zaskarżenia. W związku z tym zażalenie poziome należy uznać za inny środek zaskarżenia w rozumieniu art. 363 § 1 k.p.c., do którego mają odpowiednie zastosowanie przepisy o zażaleniu. Świadczy o tym treść art. 394² § 2 k.p.c., zgodnie z którym w postępowaniu toczącym się na skutek zażalenia, o którym mowa w § 1, przepisy art. 394 § 2 i 3, art. 395 § 1, art. 396 i art. 397 § 1, 1¹ i 2 zd. 1 k.p.c. stosuje się odpowiednio. Brak z kolei odesłania do regulacji kreującej względną dewolutywność zażalenia, tj. art. 395 § 2 k.p.c., co potwierdza tezę, że zażalenie poziome pozbawione jest cechy dewolutywności⁷⁷. W późniejszych orzeczeniach Sąd Najwyższy wyraził odmienne stanowisko. Sąd Najwyższy stwierdził, że pomimo różnic i niejednorodnego charakteru, także po nowelizacji nie można wyodrębnić zażalenia poziomego jako „nowego” (innego) środka zaskarżenia. Uzasadniając swoje stanowisko, Sąd Najwyższy zauważył, że dogmatyczny model zażalenia, opracowany podczas prac kodyfikacyjnych w dwudziestoleciu między-

⁷⁴ A. Łazarska, K. Górski (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Art. 1–458¹⁶, red. T. Szancilo, Warszawa 2023, Legalis, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 29.

⁷⁵ A. Łazarska, K. Górski (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 30.

⁷⁶ M. Manowska (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 1.

⁷⁷ Postanowienie SN z 7.06.2019 r. (II CZ 37/19), Legalis nr 1948648.

wojennym i przyjęty w art. 419 i n. Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r., został recypowany do art. 394 i n. k.p.c. w pierwotnym brzmieniu i utrzymany w art. 394 oraz art. 395–397 k.p.c. do dnia dzisiejszego. Model ten zakłada, że zażalenie jest suspensywnym i względnie dewolutywnym środkiem zaskarżenia. Z biegiem czasu model ten uległ wielokierunkowym modyfikacjom, które doprowadziły do tego, że zaskarżalne zażaleniem są obecnie nie tylko postanowienia sądu pierwszej instancji, lecz także drugiej instancji. Zażalenie do Sądu Najwyższego przewidziano natomiast w razie kasatoryjnego uchylecia wyroku sądu pierwszej instancji, co spowodowało, że przedmiotem zaskarżenia zażaleniem stały się nie tylko postanowienia, lecz także – wyjątkowo – wyroki (art. 394¹ § 1¹k.p.c.). „Przepisów tych nie traktowano jednak w judykaturze i przeważającym piśmiennictwie jako kreujących jakościowo odmienne środki zaskarżenia, mimo odmiennego od dogmatycznego wzorca substratu zaskarżenia i częściowego pozbawienia dewolutywności, lecz kwalifikowano je jako odstępstwa od klasycznego modelu zażalenia, trafnie eksponując niejednorodny charakter tego ostatniego. Dotyczyło to również obu przypadków zażalenia do Sądu Najwyższego (art. 394¹ § 1 i 1¹ k.p.c.), mimo że przy jego rozpoznaniu mają w szerokim zakresie zastosowanie przepisy o skardze kasacyjnej, będącej nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia (art. 394¹ § 3 k.p.c.). Konstrukcję przyjętą uprzednio w art. 394² k.p.c. rozwija *de lege lata* art. 394^{1a} k.p.c., według którego wyszczególnione postanowienia sądu pierwszej instancji podlegają zaskarżeniu zażaleniem do innego składu tego sądu. Rozwiązanie to przyjęto również w odniesieniu do postanowień sądu pierwszej instancji zapadających w innych rodzajach postępowania cywilnego (art. 741 § 2 i art. 767⁴ §¹ k.p.c., a także art. 8 ust. 6 ustawy z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym⁷⁸). Przepisy te ustanawiają kolejne, szerokie odstępstwo od klasycznego modelu zażalenia, skutkując jego głębszym niż dotąd zróżnicowaniem. Sposób ich zredagowania nie daje jednak podstaw do przyjęcia, że zmianie uległ podstawowy model zażalenia lub że chodzi w nich o nowy, odrębny środek zaskarżenia. Reżim procesowy zażalenia, z zastrzeżeniem właściwego sądu *ad quem*, określają w tych przypadkach odpowiednio art. 394 § 2 i 3 oraz art. 395–397 k.p.c. (por. art. 394^{1a} § 2 i art. 394² § 2 k.p.c.), a zatem te same przepisy, które kształtują klasyczne zażalenie, włącznie z art. 395 § 2 k.p.c. (...) Specyfika sądu właściwego do rozpoznania zażalenia, nawet jeżeli polega na tym, że sądem tym jest sąd, który wydał zaskarżone postanowienie, orzekający w innym składzie, co skutkuje pozbawieniem zażalenia waloru dewolutywności, nie jest także wystarczająca do przyjęcia, że chodzi o rodzajowo odmienny środek zaskarżenia. Bezwzględną dewolutywnością nie cechuje się również klasyczny model zażalenia, z drugiej zaś strony szczególna właściwość sądu pierwszej instancji, który wydał zaskarżone orzeczenie, nie ma kategorię charakteru, ponieważ w razie niemożności utworzenia składu do rozpoznania zażalenia w sądzie

⁷⁸ Ustawa z 17.12.2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym (Dz.U. z 2020 r. poz. 446).

pierwszej instancji właściwym do rozpoznania zażalenia staje się sąd drugiej instancji (art. 394^{1a} § 3 k.p.c.). (...) Za traktowaniem zażeń podlegających rozpoznaniu na podstawie art. 394^{1a} § 1 i art. 394² k.p.c. jako wyjątków od regulacji modelowej, nie zaś jako odmiennego środka zaskarżenia, przemawia także argument *a rubricam*, związany z umiejscowieniem tych unormowań w jednej jednostce systematycznej kodeksu, zatytułowanej «Zażalenie» (art. 394–398 k.p.c.). Założenie, że przewidziane ustawą przypadki zażalenia, do którego rozpoznania jest właściwy inny skład sądu wydającego zaskarżone orzeczenie, należy kwalifikować jako odstępstwa od modelowej konstrukcji zażalenia wyrażonej w art. 394 w związku z art. 395–397 k.p.c., a nie odrębny rodzajowo środek zaskarżenia, należy uznać za operatywne także dlatego, że pozwala ono sformułować jasną wskazówkę interpretacyjną co do reżimu procesowego licznych przypadków zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji, w których ustawa nie wskazuje, jaki sąd jest właściwy do jego rozpoznania. Dotyczy to zwłaszcza, choć nie tylko, postępowania nieprocesowego (por. art. 518 k.p.c., a także np. art. 505²⁰ § 4, art. 505^{27a} § 4, art. 727, art. 1144² § 4, art. 1179 § 3, art. 1180 § 3 k.p.c.)⁷⁹.

Pomimo wskazanego stanowiska Sądu Najwyższego odpowiedź na pytanie, czy zażalenie poziome jest środkiem odwoławczym, czy innym środkiem zaskarżenia, pozostaje w doktrynie sporna. Zdaniem S. Cieślaka argument Sądu Najwyższego, „wskazujący na jednakowy reżim procesowy zażalenia poziomego, pionowego i wnoszonego do Sądu Najwyższego, jest mało przekonujący i wynika raczej z postawy Sądu Najwyższego charakteryzującej się obniżonym stopniem sformalizowania w zakresie oceny skutków procesowych dokonania wadliwej czynności procesowej, aniżeli rzeczywistej oceny obowiązującego w postępowaniu cywilnym modelu zażalenia. Wymaganie ustawowe, polegające na skierowaniu zażalenia do sądu instancyjnie wyższego, wpływa na zaliczenie tego środka do kategorii środków odwoławczych, a więc charakteryzujących się dewolutywnością. Już ta cecha środka zaskarżenia pozwala na jego odróżnienie od zażalenia poziomego o charakterze niedewolutywnym. Zażalenia poziome, pionowe i wnoszone do Sądu Najwyższego są więc odrębnymi bytami prawnymi (środkami zaskarżenia), czego nie może zmienić przyjęta metoda regulacji ustawowej, zakładająca odpowiednie stosowanie przepisów wzorcowych odnoszących się do zażalenia pionowego (art. 394 § 2 i 3 oraz art. 395–397 k.p.c.) w odniesieniu do pozostałych rodzajów zażalenia (poziomego oraz wnoszonego do Sądu Najwyższego). Chodzi w tym wypadku jedynie o ekonomię regulacji ustawowej”⁸⁰.

W nauce prawa procesowego cywilnego zauważa się, że z jednej strony układnia systemowa przepisów dotyczących zażalenia poziomego wynikająca z jego ulokowania w rozdziale Kodeksu postępowania cywilnego dotyczącym

⁷⁹ Uchwała SN z 27.11.2020 r. (III CZP 12/20), Legalis nr 2502773.

⁸⁰ S. Cieślak, *Wybór właściwego środka zaskarżenia w postępowaniu cywilnym w judykaturze Sądu Najwyższego* (w:) *Symbolae Andreae Marciniak dedicate*, red. J. Jagieła, R. Kułski, Warszawa 2022, s. 221–222.

„Zażalenia” przemawia za zaliczeniem go do środków odwoławczych, tak samo jak jego istota, rozpoznanie i skutki prawne, które nie różnią się zasadniczo od zażalenia na postanowienia sądu pierwszej instancji (art. 394 k.p.c.)⁸¹. Z drugiej strony kryterium dewolutywności, które w nauce prawa procesowego cywilnego uznawane jest za element należący do istoty środków odwoławczych⁸², prowadzi do odmiennego wniosku. W doktrynie podkreślono, że kwestia dewolutywności wiąże się z instancyjnością postępowania i rozstrzygnięciem, czy inny skład tego samego sądu może zostać uznany za wyższą instancję⁸³. Wprawdzie niektórzy autorzy uznają, że instancji wyższej nie należy utożsamiać z sądem hierarchicznie wyższym, co sprawia, że zażalenie przenoszące sprawę do tego samego sądu, ale w innym składzie, należy uznać za rozpoznanie sprawy przez drugą instancję⁸⁴. To jednak instancyjność wymaga istnienia co najmniej dwóch niezależnych organów w układzie hierarchicznym (dewolutywność), co w odniesieniu do postępowań sądowych oznacza istnienie co najmniej dwóch sądów różnego rzędu⁸⁵. Dlatego niektórzy autorzy odrzucają tezę, jakoby rolę wyższej instancji mógł odgrywać inny skład tego samego sądu, co w konsekwencji prowadzi do wniosku, że niedewolutywny charakter zażalenia poziomego pozbawia ten środek prawny zasadniczej cechy środka odwoławczego, czyniąc go innym środkiem zaskarżenia⁸⁶. Zwłaszcza że o kwalifikacji danego środka zaskarżenia powinna decydować nie jego nazwa i miejsce regulacji, lecz jego cechy konstrukcyjne⁸⁷.

Innego zdania jest P. Rylski, który nie widzi zasadniczej różnicy treściowej między zażaleniem dewolutywnym a zażaleniem poziomym, co widoczne jest

⁸¹ T. Zembrzuski, *Dopuszczalność zażalenia...*, s. 442; J. May, *Zażalenie na postanowienie sądu drugiej instancji do innego składu tego sądu* (w:) *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2018, s. 355–357.

⁸² J. Krajewski, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, „Palestra” 1973/11, s. 8; W. Siedlecki, *Zażalenie...*, s. 469; T. Wiśniewski, *Problematyka instancyjności postępowania sądowego w sprawach cywilnych* (w:) *Ars et usus. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Stanisława Rudnickiego*, Warszawa 2005, s. 320 i n. – podają za: A. Kościółek, *Model zażalenia w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r.*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego” 2020/29, s. 143; W. Siedlecki, *Pojęcie i rodzaje środków zaskarżenia* (w:) *System prawa procesowego cywilnego*, Ossolineum 1986, t. 3, s. 25 i n.; P. Osowy, *System zwyczajnych środków zaskarżenia w prawie procesowym cywilnym w Europie – zagadnienia wybrane*, „Rejent” 2003/11, s. 61 – podają za: J. May, *Zażalenie...*, s. 355; M. Michalska-Marciniak, *Zasada...*, rozdz. IX.3.2.3.

⁸³ A. Kościółek, *Model...*, s. 144.

⁸⁴ F. Zedler, *Zagadnienia instancyjności postępowania cywilnego* (w:) *Prace z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Janusza Pietrzykowskiego*, Warszawa 2000, s. 391 – podają za: A. Kościółek, *Model...*, s. 144.

⁸⁵ M. Michalska-Marciniak, *Zasada...*, s. 90 – podają za: A. Kościółek, *Model...*, s. 144.

⁸⁶ M. Michalska-Marciniak, *Zasada...*, rozdz. IX.3.2.3; M. Michalska-Marciniak (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, Art. 205¹–424¹², red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis, komentarz do art. 394² k.p.c., nb 2; A. Kościółek, *Model...*, s. 144.

⁸⁷ A. Kościółek, *Model...*, s. 144; zob. także M. Michalska-Marciniak (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 367–729*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, Warszawa 2014, Legalis, t. 2, komentarz do art. 394² k.p.c., nb 3.

na poziomie normatywnym (rozwiązania przyjęte w zażaleniu dewolutywnym stanowią rozwiązania modelowe dla zażalenia poziomego, na co wskazuje odesłanie do odpowiedniego stosowania art. 394 § 2 i 3 oraz art. 395–397 k.p.c. – art. 394^{1a} § 3 k.p.c.). Ponadto zażalenie poziome w niektórych przypadkach może być zastąpione przez zażalenie dewolutywne (np. gdy nie można utworzyć w sądzie pierwszej instancji odpowiedniego składu – art. 394¹ § 3 k.p.c. lub gdy zaskarżono postanowienie spełniające warunki zarówno z art. 394 § 1, jak i art. 394^{1a} § 1 k.p.c. – art. 394^{1b} k.p.c.). Zdaniem powołanego autora sama utrata przez zażalenie poziome cechy dewolutywności również nie może powodować, że jest to odmienny jakościowo środek zaskarżenia od zażalenia dewolutywnego. Jego zdaniem trudno zgodzić się z poglądem, że zażalenie poziome jest środkiem zaskarżenia nowego rodzaju, niedewolutywnym, tzw. innym środkiem zaskarżenia, gdyż zażalenie poziome nie zostało uregulowane w odrębny i samodzielny sposób, bowiem ustawodawca w całości w zasadzie odesłał do stosowania przepisów o zażaleniu dewolutywnym⁸⁸. W konsekwencji przebieg postępowania toczącego się w następstwie zażalenia poziomego nie różni się względem postępowania zażaleniowego o charakterze instancyjnym⁸⁹. Stanowisko to wydaje się bardziej uzasadnione, zwłaszcza w świetle ostatniej nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 2023 r.

Porównanie klasycznego rodzaju zażalenia z zażaleniem poziomym wiąże się dodatkowo z kwestią zbiegu obu zażaleń. Niekiedy w doktrynie i orzecznictwie wyrażany jest pogląd, zgodnie z którym jeśli ustawa nie określa, jaki rodzaj zażalenia w danym przypadku przysługuje – należy przyjąć, że chodzi o zażalenie poziome⁹⁰. Stanowisko to wiąże się z przekonaniem, że w obecnym stanie prawnym zażalenie poziome stało się podstawowym rodzajem zażalenia w postępowaniu rozpoznawczym i objęło swym zakresem przynależne dotychczas zażaleniu klasycznemu orzeczenia i kwestie procesowe⁹¹. Bardziej przekonujące wydaje się jednak stanowisko P. Ryłskiego, który trafnie zauważa, że zażalenie poziome jest wyjątkiem od reguł wykształconych na gruncie art. 394 w zw. z art. 395–397 k.p.c., jeżeli zatem ustawa nie wskazuje, z jakim modelem zażalenia mamy do czynienia – należy mówić o zażaleniu dewolutywnym i dotyczy to m.in. przypadków zażalenia w postępowaniu nieprocesowym, ale także w postępowaniach odrębnych (art. 505²⁰ § 4, art. 505^{27a} § 4 k.p.c.), pomoc-

⁸⁸ P. Ryłski, *Zażalenie dewolutywne a zażalenie poziome w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2021/3, s. 5–18; uchwała SN z 24.05.2017 r. (III CZP 2/17), LEX nr 2290558; uzasadnienie uchwały SN z 8.11.2019 r. (III CZP 22/19), LEX nr 2738650.

⁸⁹ T. Wiśniewski (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 394² k.p.c., nb 7.

⁹⁰ O. Marcewicz (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020, s. 1459; T. Zembrzuski, *Zażalenie...*, s. 248; A. Wróbel, *Zażalenie w świetle nowelizacji z 4.7.2019 r. w ujęciu prawnoporównawczym* (w:) *Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r. w praktyce*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, M. Malczyk, Warszawa 2020, s. 243; A. Kościółek, *Model...*, s. 142.

⁹¹ T. Zembrzuski, *Zażalenie po nowelizacji...*, s. 248.

nicznych (art. 727 k.p.c.), międzynarodowym postępowaniu cywilnym (art. 1144² § 4 k.p.c.) i w postępowaniach związanych z arbitrażem (art. 1179 § 3 i art. 1180 § 3 k.p.c.). Poza tym jest ono zasadą w sytuacji niemożności rozpoznania sprawy przez inny skład tego samego sądu pierwszej instancji (art. 394^{1a} § 3 k.p.c.) oraz ma pierwszeństwo w razie zbiegu zażalenia (art. 394^{1b} k.p.c.)⁹².

Zatem to zażalenie dewolutywne na postanowienia sądu pierwszej instancji jest nadal zasadą, a wyjątkiem – wynikające z wyraźnego przepisu – zażalenia poziome⁹³. Za tym stanowiskiem przemawia wykładnia systemowa, oparta na kolejności przepisów w treści aktu prawnego⁹⁴ (Kodeksu postępowania cywilnego). Ponadto „zasada dwuinstancyjności nie wymaga, aby w każdej kwestii wypadkowej, niemającej charakteru odrębnej »sprawy« w rozumieniu Konstytucji RP, przysługiwał dewolutywny środek zaskarżenia do sądu wyższego instancyjnie. Skoro jednak istnieje domniemanie dwuinstancyjności postępowania (i dewolutywności środka zaskarżenia), to konsekwentnie wszelkie wyjątki od tej zasady, a więc dotyczące zażeń poziomych, powinny wynikać wprost z przepisów ustawy i być wykładane ściśle”⁹⁵. Dewolutywność środków zaskarżenia wynikająca z zasady dwuinstancyjności jest bowiem regułą w postępowaniu cywilnym, zaś odstępstwa od tej reguły powinny być wyraźnie unormowane w przepisach szczególnych⁹⁶. Zatem w razie wątpliwości, czy dane orzeczenie podlega zaskarżeniu zażaleniem dewolutywnym, czy zażaleniem poziomym, właściwym środkiem zaskarżenia będzie zażalenie dewolutywne. Podobnie w razie wątpliwości, który sąd jest właściwy do rozpoznania zażalenia, należy przyjąć, że jest to sąd drugiej instancji⁹⁷. Ostatnia nowelizacja z marca 2023 r. przyjęła tę regułę w art. 394 § 4 k.p.c., zgodnie z którym jeżeli przepis szczególny przewiduje, że stronie przysługuje zażalenie na postanowienie sądu, ale nie określa, jaki sąd ma je rozpoznać, zażalenie rozpoznaje sąd drugiej instancji. Przepis ten ma na celu usunięcie wątpliwości co do sposobu rozpoznawania zażeń przewidzianych w przepisach szczególnych, a niewymienionych w art. 394 k.p.c. czy art. 394^{1a} k.p.c. Już przy wprowadzeniu do postępowania cywilnego instytucji tzw. zażalenia poziomego pierwotnym zamysłem ustawodawcy było utrzymanie zasady, że do rozpoznawania zażeń powołany jest sąd drugiej instancji, a tzw. zażalenie

⁹² P. Ryłski, *Zażalenie...*, s. 5–18; uchwała SN z 27.11.2020 r. (III CZP 12/20), LEX nr 3088895; uchwała SN z 25.02.2021 r. (III CZP 17/20), LEX nr 3123451.

⁹³ M. Dziurda, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Monitor Prawniczy” 2021/17, s. 899; M. Dziurda, *Charakter zażalenia...*, s. 606.

⁹⁴ Uzasadnienie uchwały SN z 25.02.2021 r. (III CZP 17/20), LEX nr 3123451.

⁹⁵ J. Forystek, *Zaskarżalność postanowienia sądu drugiej instancji o odrzuceniu skargi o wznowienie postępowania po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 2019 r.*, „Palestra” 2023/1–2, s. 63.

⁹⁶ M. Manowska (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 1a.

⁹⁷ B. Pyzder, *Zbieg zażalenia dewolutywnego i zażalenia poziomego w postępowaniu cywilnym*, „Palestra” 2020/10, s. 30 i 40; tak też: P. Ryłski, *Zażalenie...*, s. 5–18.

poziome stanowi wyjątek od zasady w kwestiach wpadkowych o mniejszym ciężarze gatunkowym⁹⁸.

6. ZAŻALENIE DO SĄDU NAJWYŻSZEGO

Przewidziany w art. 394¹ k.p.c. katalog postanowień zaskarżalnych zażaleniem został na przestrzeni lat znacznie rozbudowany, pomimo to zażalenie do Sądu Najwyższego w dalszym ciągu należy traktować jako instytucję wyjątkową⁹⁹.

Do nowelizacji z 2019 r. kontrolą zażaleniową Sądu Najwyższego zostały objęte trzy główne grupy orzeczeń: postanowienia sądu drugiej instancji odrzucające skargę kasacyjną i skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 394¹ § 1 k.p.c.), postanowienia sądu drugiej instancji kończące postępowanie w sprawie, w której przysługuje skarga kasacyjna, niezaskarżalne skargą kasacyjną (art. 394¹ § 2 k.p.c.) i orzeczenia kasatoryjne sądu drugiej instancji kończące postępowanie apelacyjne (art. 394¹ § 1¹ k.p.c.). Wyjątkowo zażalenie do Sądu Najwyższego przysługiwało na postanowienie sądu pierwszej instancji odrzucające skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 394¹ § 1 k.p.c.)¹⁰⁰. Nowelizacja z 2019 r. uchyliła dotychczasowy przepis art. 394¹ § 2 k.p.c. przewidujący zaskarżalność do Sądu Najwyższego m.in. postanowień sądu drugiej instancji kończących postępowanie w sprawie (w sprawach kasacyjnych). W art. 394² § 1 i § 1¹ k.p.c. w nowym brzmieniu enumeratywnie wskazano przedmiot postanowień sądu drugiej instancji zaskarżalnych zażaleniem do innego składu tego samego sądu¹⁰¹.

Nowelizacja z 2019 r. nie wpłynęła jednak zasadniczo na ukształtowany dotychczas charakter zażalenia do Sądu Najwyższego, oparty na ogólnym modelu zażalenia, o którym mowa w art. 394 k.p.c.¹⁰² Nowelizacja z 2023 r. wyłączyła postanowienia o odrzuceniu skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia spod kontroli zażaleniowej Sądu Najwyższego i poddała je kontroli sądu drugiej instancji w innym składzie w ramach zażalenia poziomego (art. 394² § 1 k.p.c.).

De lege lata nie tylko zażalenie z art. 394¹ § 1 k.p.c. jest środkiem odwoławczym. Pomimo że zażalenie przewidziane w art. 394¹ § 1¹ k.p.c. ma szczególny charakter nie tylko ze względu na substrat zaskarżenia, lecz także zakres kognicji Sądu Najwyższego w postępowaniu zażaleniowym, to pozostaje środkiem odwoławczym, przysługującym od nieprawomocnych orzeczeń kasatoryjnych sądu dru-

⁹⁸ Uzasadnienie ustawy z 9.03.2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r. poz. 614), druk 2650.

⁹⁹ T. Zembrzuski, *Dopuszczalność zażalenia...*, s. 437.

¹⁰⁰ P. Grzegorzcyk, *W kwestii zażalenia do Sądu Najwyższego w postępowaniu cywilnym – wczoraj i dziś* (w:) *Symbolae Andreae Marciniak dedicate*, red. J. Jagiela, R. Kulski, Warszawa 2022, s. 296–297.

¹⁰¹ J. Forystek, *Zaskarżalność...*, s. 59.

¹⁰² P. Grzegorzcyk, *W kwestii...*, s. 297; P. Grzegorzcyk, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym w świetle ustawy nowelizującej z 16.09.2011 r. – ogólna charakterystyka zmian, „Przebieg Sądowy” 2012/4, s. 5–21.*

giej instancji wydanych po rozpoznaniu apelacji, których podstawę stanowią okoliczności określone w art. 386 § 2 i 4 k.p.c.¹⁰³ Zażalenie kasatoryjne jest zatem również środkiem odwoławczym, dewolutywnym, jego wniesienie wstrzymuje uprawomocnienie skarżonego orzeczenia. Podkreśla się jednak, że wprowadzenie zażalenia od orzeczenia merytorycznego (co do istoty sprawy) jest daleko idącym odstępstwem od klasycznego modelu zażalenia, które zburzyło jednolitość konstrukcji tego środka zaskarżenia i zaburza czytelność podziału środków odwoławczych na apelację i zażalenie¹⁰⁴. Ustawodawca, wprowadzając *de facto* „zażalenie na wyrok”, zrezygnował z fundamentalnej cechy zażalenia jako środka odwoławczego skierowanego przeciw orzeczeniom o charakterze niemerytorycznym¹⁰⁵. Strona wnosząca zażalenie z art. 394¹ § 1¹ k.p.c. kwestionuje rozstrzygnięcie zawarte w wyroku, co z perspektywy konstrukcyjnej wydaje się *a priori* kontrowersyjne, także z tego względu, że wprowadzenie zażalenia kasatoryjnego wytworzyło system trójinstancyjny dla wybranej grupy orzeczeń, przy jednoczesnym wprowadzeniu instancji poziomej (zażalenia poziomego)¹⁰⁶. Jakkolwiek postępowanie w tym przedmiocie należy określić jako zażaleniowe, to sam kształt i cechy środka prawnego znacząco odbiegają od cech typowego zażalenia¹⁰⁷. Zażalenie to ma charakter odwoławczy, co oznacza, że jego wniesienie wszczyną postępowanie o charakterze kontrolnym. Jednocześnie nie ma charakteru restytucyjnego, gdyż jego wniesienie nie służy przeprowadzeniu ponownego postępowania w sprawie, lecz polega na dalszym rozpoznaniu sprawy w zakresie określonym zażaleniem. Uwzględnienie zażalenia powoduje wprawdzie uchylenie zaskarżonego orzeczenia, ale nie należy tego utożsamiać z przekazaniem sprawy do ponownego rozpoznania w tym zakresie¹⁰⁸.

O specyfice zażalenia kasatoryjnego decyduje przeniesienie kompetencji do jego rozpoznania poza tok instancji w sprawie i powierzenie jej Sądowi Najwyższemu¹⁰⁹. Pomimo to Sąd Najwyższy uznał, że „zażalenie przewidziane w art. 394¹ § 1¹ k.p.c., przy swojej specyfice, jest zwykłym środkiem odwoławczym, za pomocą którego rozstrzygane są kwestie procesowe”¹¹⁰. Sąd Najwyższy nie dopatrył się więc różnicowania w przypadku zażalenia dewolutywnego w sądzie drugiej instancji i zażalenia do Sądu Najwyższego (art. 394¹ k.p.c.), chociaż *prima facie* środki te wykazują większe różnicowanie oraz specyfikę treściową i konstrukcyjną niż zażalenie dewolutywne i zażalenie poziome w sądzie pierwszej instancji. Zdaniem P. Rylskiego za tym stanowiskiem przemawia kilka argumentów. Po

¹⁰³ P. Grzegorzcyk, *W kwestii...*, s. 303; tak też: A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2022, Legalis, komentarz do art. 394¹ k.p.c., nb 20.

¹⁰⁴ T. Zembrzusi, *Charakter zażalenia...*, s. 394–395.

¹⁰⁵ T. Zembrzusi, *Charakter zażalenia...*, s. 394–395.

¹⁰⁶ T. Zembrzusi, *Dopuszczalność zażalenia...*, s. 449–450.

¹⁰⁷ T. Zembrzusi, *Dopuszczalność zażalenia...*, s. 448.

¹⁰⁸ T. Zembrzusi, *Charakter zażalenia...*, s. 392–393.

¹⁰⁹ M. Romańska (w:) *Kodeks...*, LEX, komentarz do art. 394 k.p.c., nb 3.

¹¹⁰ Postanowienie SN z 22.11.2017 r. (IV CZ 74/17), LEX nr 2428794.

pierwsze, wobec zażalenia przysługującego do Sądu Najwyższego stosuje się niektóre przepisy o skardze kasacyjnej, a stosowanie przepisów o apelacji następuje za pośrednictwem przepisów o skardze kasacyjnej, a nie o zażaleniu (art. 394¹ § 3 w zw. z art. 398²¹ k.p.c.). Po drugie – zażaleniem tym są także objęte wyroki uchylające i przekazujące sprawę do ponownego rozpoznania. Po trzecie – odmienne są wymagania konstrukcyjne tych środków prawnych¹¹¹.

Zażalenie kasatoryjne jest środkiem odwoławczym dewolutywnym, natomiast klasyczne zażalenie jest środkiem semidewolutywnym, co oznacza, że może być rozpoznane przez sąd, który wydał zaskarżone orzeczenie (art. 395 § 2 k.p.c.). Ma ono charakter suspensywny¹¹². Pomimo wskazanych różnic środek zaskarżenia unormowany w art. 394¹ § 1¹ k.p.c., przy całej swojej specyfice, pozostaje zażaleniem, nie służy zatem ocenie prawidłowości czynności procesowych sądu podjętych w celu wydania rozstrzygnięcia co do istoty sprawy ani także zaprezentowanego przez ten sąd poglądu na temat wykładni prawa materialnego mającego zastosowanie w sprawie¹¹³.

Zażalenie do Sądu Najwyższego jest zatem klasycznym środkiem odwoławczym, cechującym się dewolutywnością i suspensywnością, który przysługuje w toku instancji¹¹⁴. W doktrynie zwraca się uwagę, że zażalenie do Sądu Najwyższego konstrukcyjnie nie różni się od zażalenia uregulowanego w art. 394 k.p.c., natomiast różnica sprowadza się do innego ukształtowania podmiotów uprawnionych do rozpoznania środka zaskarżenia, jak również innego ukształtowania katalogu orzeczeń zaskarżalnych zażaleniem¹¹⁵. Zażalenie do Sądu Najwyższego nie jest zatem szczególnym rodzajem środka zaskarżenia, całkowicie odmiennym od zażalenia kierowanego do sądu drugiej instancji. Celem bowiem odnośnej regulacji jest również kontrola o charakterze instancyjnym, z tym że określonych postanowień sądu drugiej instancji (a w pewnym zakresie także postanowień sądu pierwszej instancji)¹¹⁶. Również w orzecznictwie zauważono, że postępowanie toczące się przed Sądem Najwyższym na skutek zażalenia wniesionego na podstawie art. 394¹ k.p.c. stanowi kontynuację postępowania przed sądami powszechnymi, które nie zostało jeszcze prawomocnie zakończone¹¹⁷.

¹¹¹ P. Ryłski, *Zażalenie...*, s. 5–18.

¹¹² T. Zembrzuski, *Charakter zażalenia...*, s. 399.

¹¹³ M. Malczyk, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym do Sądu Najwyższego jako gwarancja konstytucyjnego prawa do sądu – uwagi na tle art. 394¹ § 1 k.p.c. (czego oczekujemy od przyszłego Kodeksu postępowania cywilnego)* (w:) *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, Legalis, cz. IV, rozdz. 5.

¹¹⁴ Oznacza to, że Sąd Najwyższy, rozpoznając zażalenie, działa jako sąd trzeciej instancji, co dotyczy również zażalenia na orzeczenie kasatoryjne sądu drugiej instancji – tak: M. Michalska-Marciniak (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, Art. 205¹–424¹², red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis, komentarz do art. 394¹ k.p.c., nb 3; M. Malczyk, *Zażalenie...*, cz. IV, rozdz. 5 i powołana tam literatura.

¹¹⁵ T. Zembrzuski, *Dopuszczalność zażalenia...*, s. 436; zob. także P. Grzegorzczak, *Środki...*, s. 5–21; A. Łazarska, K. Górski (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 394¹ k.p.c., nb 1.

¹¹⁶ T. Wiśniewski (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 394¹ k.p.c., nb 3.

¹¹⁷ Postanowienie SN z 23.05.2013 r. (I CZ 46/13), Legalis nr 722310.

Za tezę tą przemawia także odesłanie do odpowiedniego stosowania do postępowania zażaleniowego przed Sądem Najwyższym przepisów dotyczących klasycznego zażalenia (art. 394¹ § 3 k.p.c.), co oznacza, że nie jest to środek odwoławczy odmienny od zażalenia wnoszonego do sądu drugiej instancji. Chociaż rozpoznaje je Sąd Najwyższy, to zażaleniem tym są zaskarżane – co do zasady – nieprawomocne postanowienia (ściśle określone) sądów pierwszej i drugiej instancji. Odesłanie w art. 394¹ § 3 k.p.c. do art. 394 § 2 i 3 k.p.c. świadczy o tym, że ustawodawca przyjął model zażalenia do Sądu Najwyższego pokrywający się z modelem zażalenia do sądu drugiej instancji¹¹⁸.

Z drugiej strony w nauce prawa procesowego cywilnego funkcjonuje pogląd, że zażalenie to ma charakter nadzwyczajnego środka zaskarżenia¹¹⁹. Jednakże jeśli przyjąć, że zażalenie do Sądu Najwyższego jest nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, to kryterium, według którego wskazuje się nadzwyczajne środki zaskarżenia, tj. że przysługują one od orzeczeń prawomocnych, przestaje być transparentne i jednolite. To wskazuje, że zażalenie z art. 394¹ k.p.c. należy kwalifikować jako zwyczajny środek zaskarżenia¹²⁰.

7. PODSUMOWANIE

Zażalenie jako środek zaskarżenia służy podważeniu wydanego przez organy procesowe rozstrzygnięcia i ma na celu uchylenie lub zmianę czynności decyzyjnych podjętych w toku postępowania¹²¹. Co do zasady przysługuje ono od orzeczeń niemerytorycznych zapadłych w pierwszej instancji – postanowień i zarządzeń przewodniczącego wyczerpująco wyliczonych w Kodeksie postępowania cywilnego, jak również w innych aktach normatywnych¹²². Zażalenie służy zaskarżaniu i weryfikacji prawidłowości podejmowanych czynności decyzyjnych dotyczących kwestii procesowych; ponadto służy rozstrzyganiu kwestii wypadkowych, incydentalnych, tj. obejmujących wszystkie wyłaniające się w toku postępowania zagadnienia inne niż merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy, a także umożliwia zweryfikowanie orzeczeń wydanych w toku postępowania lub formalnie kończących to postępowanie. Zażalenie ma na celu ostateczne rozstrzygnięcie kwestii formalnych, wynikłych w toku postępowania co do istoty sprawy, i zakłada wieloaspektową kontrolę prawidłowości zaskarżonego orzeczenia z punktu widzenia zasadności i legalności¹²³.

Ustawodawca nie definiuje pojęcia orzeczeń procesowych zaskarżalnych zażaleniem, ale należy przez nie rozumieć wydane w formie postanowień

¹¹⁸ T. Szancilo, *Zażalenia (w:) System Postępowania Cywilnego*, t. 5, *Środki zaskarżenia*, red. A. Góral-Błaszczkowska, Warszawa 2023, s. 246–247; T. Wiśniewski (w:) *Kodeks...*, komentarz do art. 394¹ k.p.c., nb 3.

¹¹⁹ I. Kunicki (w:) *Postępowanie...*, s. 329–330.

¹²⁰ M. Malczyk, *Zażalenie...*, cz. IV, rozdz. 5.

¹²¹ T. Zembrzusi, *Charakter zażalenia...*, s. 387.

¹²² T. Zembrzusi, *Dopuszczalność zażalenia...*, s. 404.

¹²³ T. Zembrzusi, *Charakter zażalenia...*, s. 393–394.

orzeczenia przesądzające o dopuszczalności postępowania w sprawie oraz rozstrzygające poszczególne kwestie o charakterze formalnym, technicznym czy porządkowym. Zażalenie przysługuje zarówno na postanowienia kończące postępowanie w sprawie, jak i na enumeratywnie wyliczone postanowienia i zarządzenia przewodniczącego dotyczące kwestii wypadkowych¹²⁴.

Liczne nowelizacje Kodeksu postępowania cywilnego obejmujące zażalenie spowodowały, że zażalenie nie ma współcześnie jednolitego kształtu. Pomimo że kolejne nowelizacje pogłębiały jego „rozczłonkowanie”, wprowadzając nowe rodzaje (modele) zażalenia, odbiegające w mniejszym lub większym stopniu od klasycznego – dewolutywnego – wzorca, to zażalenie należy postrzegać przede wszystkim jako zwykły środek zaskarżenia w toku instancji. Dewolutywność, charakteryzująca zażalenie jako środek odwoławczy, była uznawana dotychczas za element należący do istoty tego środka prawnego¹²⁵, od którego obecnie ustawodawca odchodzi, tworząc wyjątki odnoszące się do zażalenia poziomego.

Dlatego T. Zembrzusi słusznie stawia pytanie o celowość „multiplikowania” zażaleń, którego efektem jest tworzenie instytucji odbiegających od typowej formy zażalenia i wprowadzenie przez to chaosu pojęciowego, który komplikuje system środków zaskarżenia. Jego zdaniem remedium na ten stan prawny może być powrót do jednej klasycznej formuły zażalenia jako środka odwoławczego. Zmiana taka nie musi wiązać się z usunięciem nowych modeli zażalenia, lecz powinna dążyć do stworzenia jasnych podziałów środków zaskarżenia¹²⁶.

ABSTRACT

dr hab. Joanna Bodio, prof. UMCS

Doctor habilitated of laws, professor of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, Faculty of Law and Administration, attorney at law.

Comments on the place of interlocutory appeal among the means of challenge in the trial – taking into account the 2019 and 2023 amendments to the Code of Civil Procedure

Numerous amendments to the Code of Civil Procedure regarding interlocutory appeal resulted in a situation where this means of challenge is not a uniform one nowadays, but includes legal measures of a different nature. This situation causes disputes in the legal scholarship and case law as to the place of the interlocutory appeal in the system of means of challenge. The author discusses the de lege lata

¹²⁴ T. Zembrzusi, *Charakter zażalenia...*, s. 393–394.

¹²⁵ T. Zembrzusi, *Zażalenie po nowelizacji...*, s. 245–246.

¹²⁶ T. Zembrzusi, *Charakter zażalenia...*, s. 400.

models of interlocutory appeal (classical devolutive interlocutory appeal, horizontal interlocutory appeal, interlocutory appeal to the Supreme Court) and indicates the place of interlocutory appeal among the means of challenge.

Keywords: *interlocutory appeal, horizontal interlocutory appeal, means of challenge, means of appeal, devolutive character, civil procedure*

dr hab. Joanna Bodio, prof. UMCS

ORCID: 0000-0003-0428-7267

Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Wydział Prawa i Administracji, radca prawny.

BIBLIOGRAFIA ZAŁĄCZNIKOWA

- Arkuszevska Aneta**, *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego – kilka uwag de lege ferenda*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2022/1
- Bładowski Bogdan**, *Środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007
- Bładowski Bogdan**, *Środki zaskarżenia*, Warszawa 2008, LEX
- Bładowski Bogdan**, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013, LEX
- Broniewicz Witold**, *Istota i rodzaje zażalenia w postępowaniu cywilnym*, „Przegląd Sądowy” 2001/1
- Broniewicz Witold, Marciniak Andrzej, Kunicki Ireneusz**, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020
- Cieślak Sławomir**, *Wybór właściwego środka zaskarżenia w postępowaniu cywilnym w judykaturze Sądu Najwyższego (w:) Symbolae Andreae Marciniak dedicate*, red. J. Jagieła, R. Kulski, Warszawa 2022
- Dziurda Marcin**, *Charakter zażalenia na postanowienie sądu I instancji po nowelizacji KPC*, „Monitor Prawniczy” 2021/11
- Dziurda Marcin**, *Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego z 4.7.2019 r. w orzecznictwie Sądu Najwyższego*, „Monitor Prawniczy” 2021/17
- Ereciński Tadeusz**, *Apelacja w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2020
- Ereciński Tadeusz (w:) Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz**, t. 3, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, LEX
- Ereciński Tadeusz**, *Zaskarżalność orzeczeń sądowych (w:) System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013

- Forystek Józef**, *Zaskarżalność postanowienia sądu drugiej instancji o odrzuceniu skargi o wznowienie postępowania po nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 2019 r.*, „Palestra” 2023/1–2
- Góra-Błaszczkowska Agnieszka**, *Rozwój systemu środków zaskarżenia w polskim procesie cywilnym. Wybrane zagadnienia – postulaty de lege lata* (w:) *Współczesne problemy postępowania cywilnego. Zbiór studiów*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Klich, Toruń 2015
- Góra-Błaszczkowska Agnieszka**, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym. Komentarz do art. 367–424¹² KPC*, Warszawa 2020, Legalis
- Grzegorzcyk Paweł**, *Środki zaskarżenia w postępowaniu cywilnym w świetle ustawy nowelizującej z 16.09.2011 r. – ogólna charakterystyka zmian*, „Przeгляд Sądowy” 2012/4
- Grzegorzcyk Paweł**, *W kwestii zażalenia do Sądu Najwyższego w postępowaniu cywilnym – wczoraj i dziś* (w:) *Symbolae Andreae Marciniak dedicate*, red. J. Jagieła, R. Kulski, Warszawa 2022
- Gudowski Jacek**, *Kasacja w postępowaniu cywilnym po zmianach dokonanych ustawami z 12 i 24.05.2000 r.*, „Przeгляд Sądowy” 2001/2
- Hanausek Stanisława**, *Orzeczenie sądu rewizyjnego w procesie cywilnym*, Warszawa 1966
- Jakubecki Andrzej**, *Kilka uwag o instancyjności postępowania cywilnego na tle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego* (w:) *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010
- Jodłowski Jerzy, Resich Zbigniew, Lapierre Jerzy, Misiuk-Jodłowska Teresa**, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1997
- Kościołek Anna**, *Model zażalenia w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r.*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego” 2020/29
- Kot Jan**, *Środki prawne w sądowym postępowaniu egzekucyjnym*, „Palestra” 1983/3–4
- Krajewski Jan**, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym*, „Palestra” 1973/11
- Kunicki Ireneusz** (w:) W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2020
- Łazarska Aneta, Górski Krzysztof** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, Art. 1–458¹⁶, red. T. Szancilo, Legalis 2023
- Małczyk Małgorzata**, *Zażalenie w postępowaniu cywilnym do Sądu Najwyższego jako gwarancja konstytucyjnego prawa do sądu – uwagi na tle art. 394¹ § 1 k.p.c. (czego oczekujemy od przyszłego Kodeksu postępowania cywilnego)* (w:) *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, Legalis

- Manowska Małgorzata** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany*, t. 1, Art. 1–477(16), red. M. Manowska, Warszawa 2022, LEX
- Marczewicz Olimpia** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020
- May Joanna**, *Zażalenie na postanowienie sądu drugiej instancji do innego składu tego sądu* (w:) *Honeste procedere. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska-Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2018
- Michalska-Marciniak Monika**, *Definicja pojęcia „instancja”* (w:) *Orzecnictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010
- Michalska-Marciniak Monika** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do art. 367–729*, red. A. Marciniak, K. Piasecki, Warszawa 2014, t. 2, Legalis
- Michalska-Marciniak Monika** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, Art. 205¹–424¹², red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis
- Michalska-Marciniak Monika**, *Konstytucyjne podstawy środków zaskarżenia w prawie polskim* (w:) *Wokół problematyki środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, red. M. Michalska-Marciniak, Sopot 2015
- Michalska-Marciniak Monika**, *Zasada instancyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013
- Osowy Piotr**, *System zwyczajnych środków zaskarżenia w prawie procesowym cywilnym w Europie – zagadnienia wybrane*, „Rejent” 2003/11
- Pyzder Bartosz**, *Zbieg zażalenia dewolutywnego i zażalenia poziomego w postępowaniu cywilnym*, „Palestra” 2020/10
- Romańska Marta** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian 2019. Tom I i II. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe*, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020, LEX
- Rylski Piotr**, *Zażalenie dewolutywne a zażalenie poziome w postępowaniu cywilnym*, „Przełąd Sądowy” 2021/3
- Siedlecki Władysław**, *Glosa do uchwały SN z 3.04.1955 r., I Co 9/55*, OSPiKA 1957/2
- Siedlecki Władysław**, *Pojęcie i rodzaje środków zaskarżenia* (w:) *System prawa procesowego cywilnego*, t. 3, Ossolineum 1986

- Siedlecki Władysław** (w:) *System prawa procesowego cywilnego. Zaskarżanie orzeczeń sądowych*, red. W. Siedlecki, Warszawa–Wrocław–Kra-ków–Gdańsk–Łódź 1986
- Siedlecki Władysław**, *Zażalenie w procesie cywilnym de lege lata i de lege ferenda (I)*, „Nowe Prawo” 1960/4
- Słownik języka polskiego PWN, <https://sjp.pwn.pl/sjp/;2544773> (dostęp: 1.05.2023 r.)
- Stasiak Jarosław**, *Skarga nadzwyczajna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2020
- Szancilo Tomasz**, *Zażalenia* (w:) *System Postępowania Cywilnego*, t. 5, *Środki zaskarżenia*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2023
- Uliasz Marcin**, *Zażalenie poziome w sądowym postępowaniu egzekucyjnym – blaski i cienie*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2022/1
- Wiśniewski Tadeusz**, *Apelacja i kasacja. Nowe środki odwoławcze w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1996
- Wiśniewski Tadeusz** (w:) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2, *Artykuły 367–505(39)*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, LEX
- Wiśniewski Tadeusz**, *Problematyka instancyjności postępowania sądowego w sprawach cywilnych* (w:) *Ars et usus. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Stanisława Rudnickiego*, Warszawa 2005
- Wiśniewski Tadeusz**, *System zaskarżania orzeczeń w postępowaniu cywilnym* (w:) *Skarga nadzwyczajna w świetle systemu środków zaskarżenia w postępowaniu cywilnym*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2019
- Woźniak Zbigniew**, *Zażalenie do innego składu sądu drugiej instancji*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2022/1
- Wróbel Aleksander**, *Zażalenie w świetle nowelizacji z 4.7.2019 r. w ujęciu prawnoporównawczym* (w:) *Nowelizacja kodeksu postępowania cywilnego z 4.07.2019 r. w praktyce*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, R. Flejszar, Warszawa 2020
- Zedler Feliks**, *Zagadnienia instancyjności postępowania cywilnego* (w:) *Prace z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Sędziego Janusza Pietrzykowskiego*, Warszawa 2000
- Zembruski Tadeusz**, *Charakter zażalenia* (w:) *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013
- Zembruski Tadeusz**, *Dopuszczalność zażalenia* (w:) *System Prawa Procesowego Cywilnego*, t. 3, cz. 1, *Środki zaskarżenia*, red. J. Gudowski, Warszawa 2013

Zembrzusi Tadeusz, *Dostępność skargi kasacyjnej w procesie cywilnym*,
Warszawa 2008

Zembrzusi Tadeusz, *Zażalenie po nowelizacji, czyli o standardzie środka
zaskarżenia*, „Palestra” 2019/11–12

Zieliński Andrzej, Flaga-Gieruszyńska Kinga (w:) *Kodeks postępowania
cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2022, Legalis